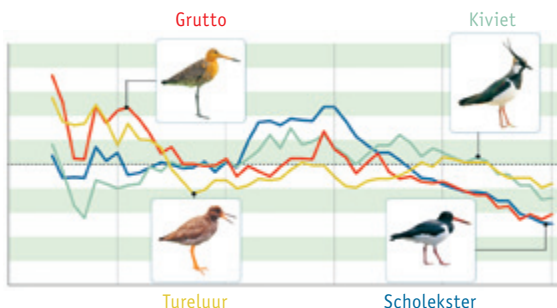

Beleid kerngebieden weidevogels vergt keuzen

weidevogels
grutto
kerngebieden
agrarisch natuurbeheer
biodiversiteit

De ongunstige ontwikkeling van de weidevogelstand in Nederland is al tientallen jaren een punt van aandacht voor rijk en provincies. Maar alle inspanningen tot dusver hebben niet voor een omkeer kunnen zorgen; op z'n best is de achteruitgang afgeremd. De laatste jaren wordt steeds vaker gesproken over gebieden waar de beschikbare middelen geconcentreerder worden ingezet en waar de weidevogelstand weer kan floreren. Weidevogelkerngebieden. Wat mag er van verwacht worden en wat zijn de implicaties als deze richting wordt ingeslagen?

Figuur 1 toont de ontwikkeling van de vier belangrijkste weidevogelsoorten. Grutto en tureluur gaan al vanaf 1963 sterk achteruit, voor alle soorten geldt dat dit vanaf 1990 het geval is. Het aantal grutto's neemt jaarlijks met 4-5% af (Altenburg & Wymenga 2000, Teunissen & Soldaat, 2006), ondanks al jarenlang gericht beleid en de besteding van de nodige middelen. De laatste jaren wordt aan beheer ongeveer 25 miljoen euro per jaar besteed (Schotman & Melman 2006; MNP 2007) en in totaal is sinds de introductie van het Relatienotabeleid in 1975 ongeveer 400-500 miljoen uitgegeven, blijkt uit jaarverslagen van Bureau Beheer Landbouwgronden en begrotingsgegevens van LNV. Daar komen de middelen voor verwerving en inrichting van terreinen nog bij.

Grutto

1980-75	ca 120.000 bp
1990	ca. 85-100.000 bp
2000	62.000 bp
2010	40.500 bp
Jaarlijks	-/- 4-5%

Ruimtelijk zien we dat parallel aan de aantalsontwikkeling het verspreidingsgebied in omvang afneemt. Dit leidt tot contractie in een kleiner en meer versnipperd verspreidingsgebied, zie figuur 2. Het idee van kerngebieden sluit dus goed aan bij het patroon dat de weidevogels ons reeds in de praktijk voorschotelen.

Eisen aan kerngebieden

Kerngebieden beschouwen we als gebieden met een actuele goede, duurzame weidevogelstand. 'Goed' wil zeggen: van een bepaalde, minimale dichtheid, en 'duurzaam' dat de aantallen in ieder geval niet verder afnemen en dat de reproductie in het gebied voldoende is voor het op peil houden van de populatie. Daarvoor is nodig dat de abiotiek op orde is, dat het gebied planologisch/beleidsmatig beschermd is tegen bedreigingen van buitenaf en – onontbeerlijk – dat er maatschappelijk draagvlak is voor het behoud van die situatie. De achterliggende gedachte is dat met kerngebieden het areaal waarop gericht weidevogelbeheer wordt uitgevoerd ruimtelijk wordt geconcentreerd en dat daarbinnen de omstandigheden gunstig zijn, zodat een duurzaam voortbestaan van weidevogels mogelijk is. De vraag is hoe kerngebieden geïdentificeerd kunnen worden. Waar liggen ze? Hoe groot moeten ze zijn? Wat is het belang van ruimtelijk samenhang tussen kerngebieden? Naast ecologische zijn ook maatschappelijke aspecten relevant. Is er draagvlak in de streek en bij beheerders en gebruikers om de inrichting en het gebruik van het ge-

DICK MELMAN, HENK
SIERDSEMA, WOLF
TEUNISSEN, EDDY
WYMENGA, LEO
BRUINZEEL & ALEX
SCHOTMAN

Dr. Th.C.P. Melman Alterra
Wageningen UR, Postbus 47,
6700 AA, Wageningen
dick.melman@wur.nl
Drs. H. Sierdsema Sovon
Vogelonderzoek Nederland
Drs. W.A. Teunissen Sovon
Vogelonderzoek Nederland
Drs. E. Wymenga
Altenburg&Wymenga
Drs. L.W. Bruinzeel
Altenburg&Wymenga
Ing. A.G.M. Schotman
Alterra Wageningen UR

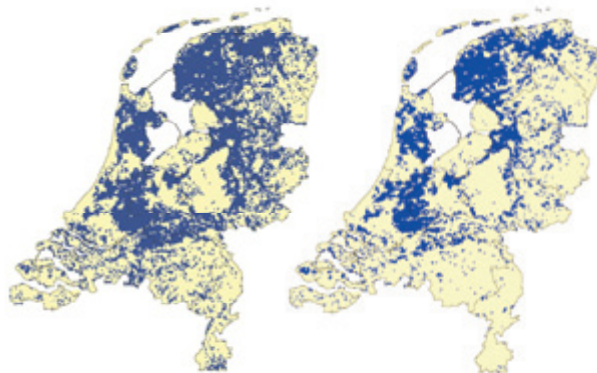
Figuur 1 ontwikkeling van belangrijke weidevogelsoorten in Nederland vanaf 1964 (bron: Sovon Nederland; opmaak NRC Handelsblad, 19 mei 2012).

Figure 1 development of four wader species in the Netherlands from 1964 onwards.

Foto Marije Louwisma weidevogelgebied Binnenveld tussen Wageningen, Ede en Veenendaal.

Figuur 2 verspreiding van de grutto in 1990-1995 (links) en 2007-2011 (rechts).

Figure 2 distribution of the black-tailed godwit in 1990-1995 (left) and 2007-2011 (right).

Figuur 3 opbouw van een zoekgebied voor kerngebieden. Concentratiegebiedjes die voldoen aan het dichtheids criterium (30+) en die niet verder dan 2 kilometer uit elkaar liggen, vormen gezamenlijk een zoekgebied.

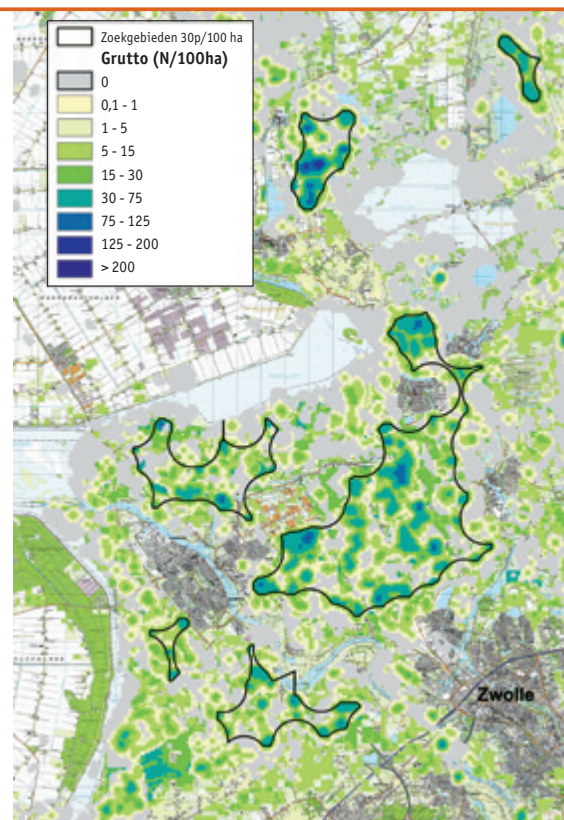
Figure 3 the concept of a search area for meadow bird core areas. High-concentrate areas meeting the density criterion (>30 breeding pairs per 100 ha) and within a range of 2 kilometres, together form a search area.

bied af te stemmen op de eisen van weidevogels en is er flankerend planologische beleid (Kistenkas & Melman, 2008)?

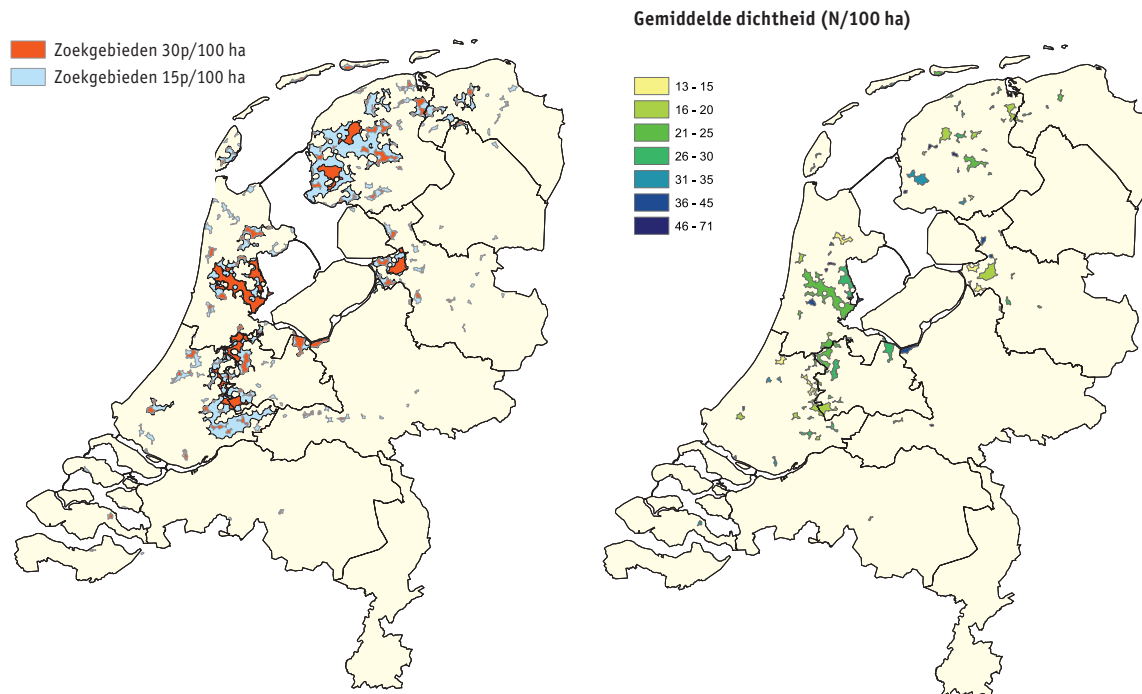
In dit artikel gaat het in de eerste plaats om het ontwikkelen van een methodiek om tot kerngebieden te komen. We focussen op de grutto als gidssoort, daarnaast zal aan andere weidevogelsoorten aandacht worden besteed voor wat betreft de consequenties van deze strategie.

Identificeren van kerngebieden

Om tot grutto-kerngebieden te komen hebben we gebieden in Nederland geselecteerd waar de lokale dichtheid meer dan 15, dan wel meer dan 30 broedparen per 100 hectare is. Deze dichtheden zijn arbitrair. We beschouwen ze als ondergrens (15) aan, dan wel als voldoende (30) passend bij het semi-koloniale broedgedrag (weren van predatoren) van grutto's. Als basis voor de gebiedselectie zijn de inventarisaties genomen van Sovon, provincies, natuurbeheerorganisaties en bureau Altenburg & Wymenga, de zogenaamde territoriumstippen, die grotendeels uit de periode 2005-2011 stammen. Om voor onvolledig onderzochte gebieden te corrigeren hebben we gebruik gemaakt van ruimtelijke modellen die op basis van landschappelijke kenmerken voor-

spellingen doen over het aantal te verwachten territoria (Sierdsema & Van Loon 2008; Teunissen *et al.*, 2005). Aanvullend zijn inventarisaties gebruikt van vogelwachters en Agrarische Natuurverenigingen. De dichtheid is bepaald door de territoria met een kernel density techniek (zie Teunissen *et al.*, 2012) op een grid van 1 hectare te projecteren en dit per cel te sommeren. De deelgebieden met meer dan 15 of meer dan 30 broedparen per 100 hectare (respectievelijk 15+ en 30+gebieden) worden hiermee zichtbaar. De deelgebieden die binnen 2 kilometer van elkaar liggen worden als onderling bereikbaar beschouwd voor lokale bewegingen (Wymenga &

Figuur 4 links ligging van de zoekgebieden. Weergegeven zijn gebieden met kernen van >15 en >30 broedparen grutto's per 100 ha. Rechts: resulterende gemiddelde dichtheden in de 30+-zoekgebieden.

Figure 4 left distribution of search areas for core areas within the Netherlands. Areas are displayed with a density of >15 and >30 breeding pairs of black tailed godwits per 100ha. Right: density of breeding pairs within the whole of 30+-search areas.

Melman, 2011; Kentie et al., 2011) en daarmee deel uitmakend van hetzelfde gebied (figuur 3). Het hieruit resulterende landelijke kaartbeeld is weergegeven in figuur 4 (links). Zoals te zien is heeft een keuze voor een dichtheidsondergrens belangrijke consequenties voor het oppervlak dat als zoekgebied voor weidevogelkerngebieden in aanmerking komt: het 15+-areaal is veel groter dan het 30+-areaal.

Relatie met ander soorten

Voordat de zoekgebieden nader worden uitgewerkt, is het van belang om na gaan in hoeverre deze gebieden overeenkomen met de verspreiding van de andere weidevogelsoorten. Daartoe is de zoekgebiedenkaart gecombineerd met verspreidingskaarten van een aantal weide-

vogelsoorten. Het aandeel van de populatie dat door de zoekgebieden wordt 'gedekt' is weergegeven in tabel 1. Van de grutto verblijft 57% van de huidige populatie in de 15+- en 30% in de 30+-gebieden. Voor de andere soorten ligt dit aandeel beduidend lager: voor de tureluur 34% respectievelijk 14% en voor de Kievit 20% en 8%. Slechts een marginaal aandeel (4%) van de gele kwikstaart wordt in deze gebieden aangetroffen. Deze laatste soort heeft zijn zwaartepunt tegenwoordig in bouw- en akkerland (Sovon, 2002; Bos et al. 2010). Een inzet op alleen grutto-kerngebieden heeft dus voor andere weidevogelsoorten wellicht minder positieve impact. De hier gebruikte methodiek is in beginsel ook geschikt om voor meerdere soorten gecombineerde zoekgebieden te maken. Dit kan bij de uitwerking van beleid worden meegenomen.

Tabel 1 het aandeel van de broedpopulatie (%) van een aantal weidevogelsoorten binnen de gedefinieerde zoekgebieden.

Table 1 the proportion of the breeding population (%) of some meadow bird species within the defined search areas.

Tabel 2 vuistregels voor ecologische randvoorwaarden om tot perspectiefvolle weidevogelkerngebieden te komen.

Table 2 rules of thumb for ecological preconditions to achieve promising core areas for meadow birds.

	15 ⁺ gebieden	30 ⁺ gebieden
Grutto	57	30
Tureluur	34	14
Scholekster	26	9
Kievit	20	8
Veldleeuwerik	14	5
Graspieper	13	4
Slobeend	40	16
Kuifeend	15	5
Gele kwikstaart	3	1

Vuistregels voor kerngebieden

Binnen de zoekgebieden moet aan een aantal randvoorwaarden worden voldaan om de weidevogel populatie duurzaam te behouden. Deze randvoorwaarden hebben betrekking op de grondwaterstand, de landschappelijke openheid, de onderlinge ruimtelijke samenhang en het beheer. Uit een ruimtelijke analyse van de trend van de lokale dichtheid aan gruttobroedparen in goede gruttogebieden (zie Teunissen *et al.*, 2012), waarbij de situaties in 1999-2003, 2004-2007 en 2008-2011 met elkaar vergeleken worden, blijkt dat in gebieden met ten minste een stabiele populatie op veengrond de drooglegging gemiddeld 25 cm bedraagt, terwijl deze in gebieden met dalende dichtheden gemiddeld 35 cm is. Voor gebieden met klei en klei op veen liggen deze waarden op respectievelijk 50 en 75 cm. Op het eerste gezicht lijken deze verschillen in drooglegging marginaal, maar het grootste verschil tussen beide type gebieden schuilt in de variatie in drooglegging. Gebieden met een afnemende dichtheid hebben vaak een grotere variatie in drooglegging dan stabiele gebieden (zie ook Kleijn *et al.*, 2009a; 2009b). De openheid in gebieden met ten minste stabiele populaties levert een zicht op van 400-600 meter; in gebieden met achteruitgaande populaties is dit gemiddeld minder. In die laatste gebieden ligt de gemiddelde

Openheid	zichtafstand > 600 m
Drooglegging	maximaal 25 cm (veen), 35 cm (klei-op-veen) en 50 cm (klei)
Maai-/weidedatum	na 15 juni
Vegetatie	kruidenrijk
Afstand tot snelwegen	minstens 300 m (buiten verstoringszone)
Omvang weidevogellandschap	ten minste 450 ha, waarbinnen minimaal 100 ha broedgebied

maaidatum rond 20 mei en in gebieden met ten minste stabiele populaties rond 15 juni.

Op basis van de analyseresultaten zijn vuistregels voor weidevogelkerngebieden opgesteld, waarbij het voorzorgprincipe is gehanteerd: niet de helft maar minimaal 75% van de onderzochte gebieden moet aan die voorwaarden voldoen (tabel 2). De vuistregels voor de ruimtelijke omvang zijn ontleend aan modelberekeningen met een populatiedynamisch model (zie paragraaf over ruimtelijke omvang en samenhang).

Van zoek- naar kerngebieden

Schotman & Melman (2006) schatten de kosten van goed weidevogelbeheer op € 300-500 per ha per jaar, exclusief eventuele inrichtingskosten. Met het huidige budget voor weidevogelbeheer, 25 miljoen, zou dan 50.000-80.000 ha kunnen worden beheerd. Dat komt overeen met de 60.000 ha die nu beheerd wordt maar is te weinig voor alle zoekgebieden met een totale omvang van 270.000 ha. Slechts een deel van de zoekgebieden kan worden gerealiseerd. Voor de bestuurlijke realisatiemogelijkheden zal het uitmaken of er gekozen wordt voor grote of kleine gebieden. De samenhang tussen de grootte van de afzonderlijke zoekgebieden en de totale omvang ervan, die als uitgangspunt voor deze exercitie worden gebruikt, is weergegeven in tabel 3.

Worden alle gebieden van >100 ha geselecteerd dan is voor de 15+-gebieden het totaal areaal 270.000 ha, met bijna 28.000 grutto-broedparen. Bij selectie van gebieden >1000 ha loopt dit terug tot 244.000 ha met ruim 23.000 broedparen. Voor de 30+-gebieden komt dit uit op respectievelijk ruim 85.000 ha (met 19.000 broedparen) en 62.000 ha (met 12.000 broedparen). Als men voor kerngebieden zou kiezen dan zou deze omvang van de 30+-gebieden, qua ambitie goed passen bij de huidige bestedingen voor weidevogelbeheer. Let wel de kosten van inrichting en dergelijke zijn hier niet bij betrokken.

Ruimtelijke omvang en samenhang

Voor het verkrijgen en behouden van een duurzame populatie is een bepaalde gebiedsomvang nodig, in termen van aantal paren en van areaal. Het vaststellen van de minimaal vereiste grootte van een kerngebied is niet eenvoudig, omdat er nog onvoldoende kennis is over de relatie tussen grootte, kwaliteit en reproductie binnen een gebied en de dispersie van en naar omliggende gebieden. Met behulp van het model Metapop (Schippers *et al.*, 2009; 2011) zijn verkennende berekeningen uitgevoerd naar de minimum omvang van gebieden. De resultaten bevestigen het belang van openheid, ontwatering en beheer, maar lenen zich evenwel nog niet voor het vaststellen van een minimum omvang. Uitgaande van de indicaties die de modelberekeningen opleveren, gecombineerd met de omstandigheden zoals die in Nederland aan de orde zijn, is het raadzaam om voor de weidevogellandschappen een omvang van minimaal 450 ha aan te houden bestaande uit een broedgebied van minimaal 100 ha met daaromheen een buffer van 600 meter (Teunissen *et al.*, 2012), zie figuur 5. Het is nodig deze maatvoering verder te onderbouwen op basis van langjarig populatiedynamisch onderzoek, waarbij de ruimtelijke dynamiek van grutto-populaties in beeld wordt gebracht. De voor-

Omvang gebieden (ha)	Aantal gebieden	Totaal areaal	Aantal broedparen	Aantal gebieden	Totaal areaal	Aantal broedpaar
Dichtheid		> 15 bp/100 ha		> 30 bp/100 ha		
> 100	105	270.000	27.730	94	85.100	19.100
> 250	66	263.500	27.060	47	77.500	17.820
> 500	39	254.100	25.610	31	71.900	15.610
> 1000	25	244.000	23.500	17	62.400	12.060
Rest Nederland			12.770	21.400		

lopige resultaten uit onderzoek in Friesland (Kentie *et al.*, 2011) zijn wat dat betreft veelbelovend. Daarin wordt veel detailkennis verzameld over terreinkenmerken en voorkomen van grutto's, dispersie, winter- en zomeroverleving enzovoort.

Kerngebieden staan niet op zichzelf, maar functioneren in een netwerk van weidevogellandschappen die variëren in grootte en in kwaliteit. De aanwezigheid van brongebieden, gebieden waar de aanwas de sterfte en het wegtrekken overtreft, binnen het netwerk is van groot belang voor de overall duurzaamheid (Kentie *et al.*, 2011). Modelberekeningen laten zien dat voor het in stand houden van een landelijke gruttopopulatie van

Tabel 3 samenhang tussen grootte van zoekgebieden, areaal en aantal broedparen grutto's.

Table 3 relation between the size of search areas, acreage and number of black tailed godwits breeding pairs.

Figuur 5 het Ingensche Veld bij Maurik. Voorbeeld van de minimum omvang van een weidevogellandschap (450 ha): een zoekgebied van ruim 100 ha en een buffer van 600 meter.

Figure 5 The Ingensche Veld at Maurik. Example of the minimum size of a meadow bird landscape (450 ha): a search area of over 100 hectares and a buffer zone of 600 meter.

Figuur 6 verschillende gebiedstypen die rond zoekgebieden voor weidevogelkerngebieden onderscheiden kunnen worden. Links: schematisch beeld. Rechts: toepassing van het schema in een reële situatie (vergelijk met figuur 3).

Figure 6 several area types which can be distinguished within the concept of core areas for meadow birds. Left: schematic view. Right: application of the scheme in a real situation (compare with figure 3).

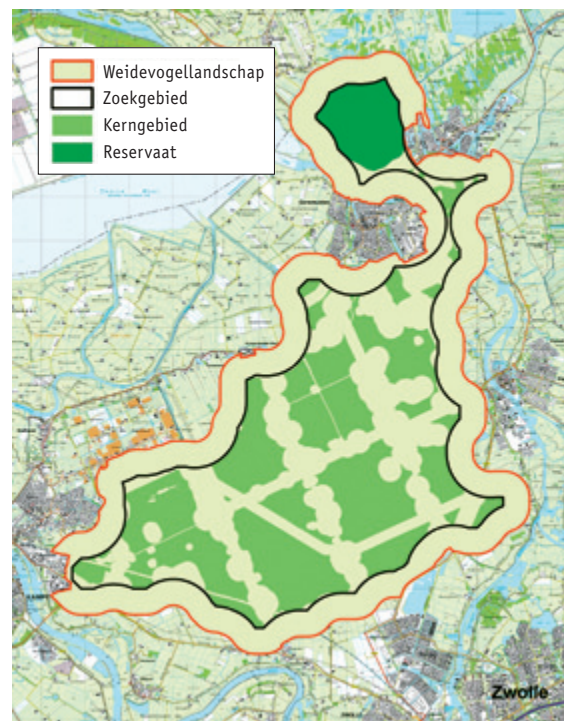
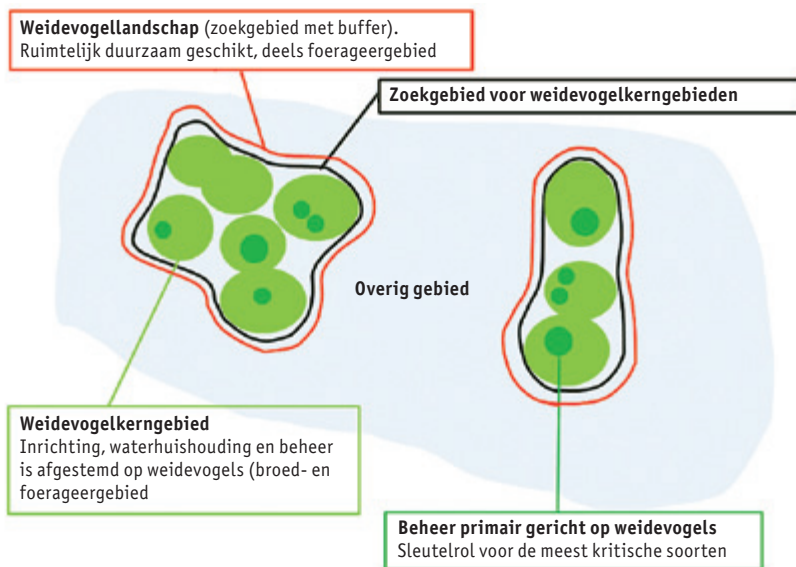
15.000 broedparen, 40.000 ha aan kerngebieden beheerd moet worden, waarvan ongeveer een derde de kwaliteit van een brongebied moet hebben. Deze 15.000 broedparen vormen overigens nog niet de helft van de meest actuele landelijke schatting (2009) voor de grutpopulatie van 38.000-43.000 paren (Teunissen et al., 2012).

Invulling van zoekgebieden

In het hier uitgewerkte concept worden zoekgebieden ontwikkeld tot weidevogellandschap, waarbinnen vervolgens kerngebieden worden aangewezen. De zoekgebieden zijn immers qua openheid, drooglegging en beheer niet homogeen, en bestaan uit meer en minder geschikte gebieden (figuur 3). Schematisch kan de invulling van een gebied als volgt worden weergegeven (figuur 6).

Om een openheid van minimaal 600 meter zicht te garanderen (tabel 2) wordt een weidevogellandschap af-

gebakend, het gehele gebied binnen de rode belijning in figuur 6. Dit gebied is landschappelijk voor weidevogels van belang en kent zo min mogelijk verstoring door gebouwen en opgaande begroeiing. Belangrijk is dat de (resterende) openheid en rust planologisch wordt geborgd. Het weidevogellandschap hoeft dus niet in zijn geheel een broedbiotoop te zijn, waar hoge eisen aan drooglegging en vegetatiestructuur gelden, maar kan op het broedbiotoop aanvullende functie als foerageergebied hebben. Binnen de weidevogellandschappen liggen de weidevogelkerngebieden, de lichtgroene gebieden. Dit zijn de gebieden die als broed- en foerageergebied geschikt zijn en waarvoor de vuistregels voor de ontwatering, maaidatum en vegetatiestructuur gelden

(tabel 2). In dit kerngebied zal het overgrote deel van het voor de populatieomvang cruciale kuikenland moeten worden gerealiseerd. Het beheer binnen de broedgebieden kan een combinatie zijn van agrarisch natuurbeheer en reservaatbeheer; randvoorwaarde is dat de juiste condities voor weidevogels worden geschapen en in stand gehouden om vestiging en voldoende reproductie mogelijk te maken. Binnen de weidevogelkerngebieden ten slotte kan sprake zijn van gebieden die zeer extensief beheerd worden, het (donkergroene) reservaat in figuur 6. Dergelijke zeer extensief beheerde gebieden kunnen zich ontwikkelen tot brongebieden en ondersteunen zo niet alleen de grutto's, maar zijn ook geschikt voor de meest kritische weidevogelsoorten, zoals watersnip, slobend, zomertaling en kemphaan. De ontwatering en het beheer zijn zodanig dat voor landbouw en agrarisch natuurbeheer hier geen rol is weggelegd.

Als richtlijn voor de uitwerking van de zoekgebieden kan de gewenste omvang van de na te streven weidevogelpopulatie worden meegenomen naast andere factoren die kunnen worden bepaald:

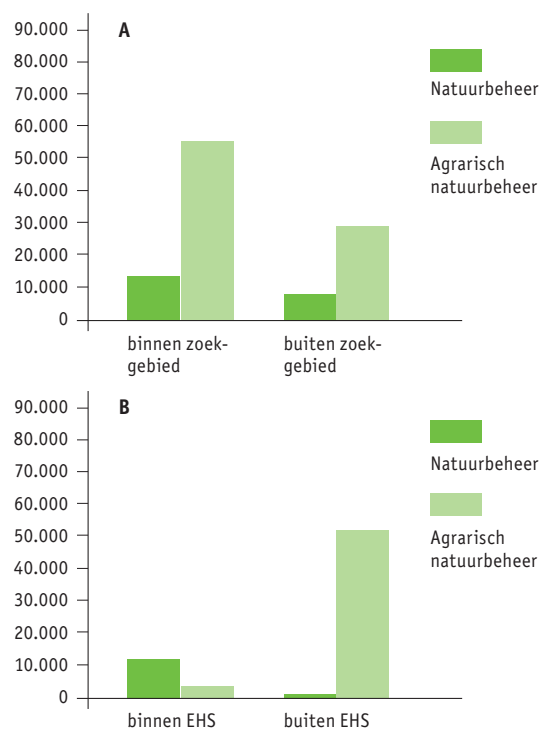
- de inrichtings- en beheerbehoefte van de aanwezige dan wel na te streven populatie;
- het inrichtings- en beheertekort in de huidige situatie (de verbeterambitie);
- de knelpunten ten aanzien van rust en openheid en de mogelijkheden om deze duurzaam te realiseren;
- het maatschappelijk draagvlak en de financiële mogelijkheden om de benodigde inrichting (versterken openheid, opzetten waterpeil) en het benodigde beheer uit te voeren.

Essentieel is dat naar alle factoren wordt gekeken. Dit resulteert per zoekgebied in een lijst maatregelen die voor het beleid inzichtelijk maakt wat er zou moeten gebeuren om tot een duurzame weidevogelpopulatie van een bepaalde omvang te komen. Tevens biedt deze lijst

handvaten om tot een kostenraming te komen. De verschillen tussen kerngebieden (dichtheden, areaal, kosten, draagvlak) kunnen worden gebruikt om tot een prioritering van kerngebieden te komen.

Huidige uitvoering weidevogelbeleid

Bij het verder uitwerken van de weidevogelkerngebieden is van belang te weten hoe het huidige beleid zich tot deze benadering verhoudt. Belangrijk daarbij is hoe de zoekgebieden gelegen zijn ten opzichte van de huidige gebieden met weidevogelbeheer. Figuur 7a laat zien dat 35% van de 15+-zoekgebieden buiten de gebieden ligt die nu een weidevogelbeheer kennen. Het beeld voor reservaten en agrarisch natuurbeheer is ongeveer het-

Figuur 7a verdeling van het weidevogelbeheer binnen en buiten 15+-zoekgebieden (zie figuur 3).

Figure 7a distribution of the current meadow bird management schemes, inside and outside the search areas for meadow bird core areas (see figure 3)

Figuur 7b verdeling van het weidevogelbeheer binnen en buiten de EHS (situatie 2010).

Figure 7a distribution of the current meadow bird management schemes, inside and outside the EHS (2010).

zelfde. Zou de strategie van kerngebieden als leidraad worden genomen met de grutto als gidsoort, dan zou 35% van het huidige weidevogelbeheer voor verplaatsing naar meer geschikte plekken in aanmerking komen. Dit beeld van niet-optimale ligging van het beheer strookt overigens met de bevindingen van Melman et al., (2008) die vaststelden dat op ruim 40% van het voor weidevogels beheerde areaal ontwatering, openheid, geluidsverstoring en predatiedruk ongunstig waren. Het beeld wat betreft zoekgebieden en EHS is nog ongunstiger. Het huidige weidevogelbeheer blijkt voor 23% binnen de EHS te liggen en voor 77% buiten de EHS (figuur 7b). De situatie voor reservaten en het agrarisch natuurbeheer zijn daarbij – niet zo vreemd uiteraard – elkaars spiegelbeeld: het overgrote deel van de reservaten ligt binnen de EHS. Omdat het de provincies binnen de EHS verantwoordelijk zijn voor het natuurbeleid en het rijk daarbuiten maakt deze verdeling duidelijk dat het zeer wenselijk is dat rijk en provincies gezamenlijk verantwoordelijkheid nemen voor het weidevogelbeheer.

Bovenstaande analyse laat zien dat een kerngebiedenbenadering aangrijpingspunten biedt voor aanzienlijke verbeteringen in de locatie en kwaliteit van het beheer, zie figuur 8. Het huidige beheer leidt tot een gestage achteruitgang (blauwe lijn). Grutto-gericht beheer bui-

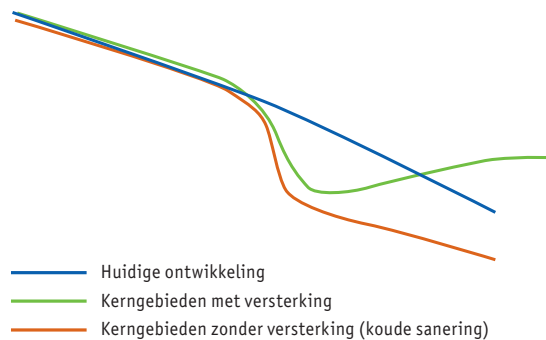
ten de zoekgebieden, dat niet effectief blijkt, kan geleidelijk worden afgebouwd – waarbij veel aandacht nodig is voor een zorgvuldige communicatie. Het wegvallen van dat beheer veroorzaakt aanvankelijk een versnelde afname, maar door versterking van inrichting en beheer binnen de kerngebieden zal op termijn het aantal broedparen toenemen (groene lijn). Met de huidige beperkte financiële middelen bestaat het gevaar dat selectief wordt gewinkeld: het beëindigen van de zorg buiten de kerngebieden en het continueren van de huidige inspanning binnen de kerngebieden, zonder deze zorg daar te intensiveren. Buiten de kerngebieden verdwijnen de weidevogels dan versneld, en binnen de kerngebieden zal de huidige achteruitgang doorgaan (rode lijn).

GLB en kerngebieden

Het huidige weidevogelbeheer blijkt voor 77% buiten de EHS te liggen. Voor dat beheer blijft het rijk verantwoordelijk en zou, zoals EL&I aangeeft, het nieuwe gemeenschappelijke landbouwbeleid (GLB) de middelen moeten genereren. Nu is het Brusselse beleid nog niet uitgekristalliseerd, maar met datgene wat nu bekend is, kan wel een inschatting worden gemaakt van de kans dat dit beleid effectief kan zijn. Buiten de EHS gaat het alleen om de zogenaamde eerste pijlgelden, gelden die aan bedrijven worden uitgekeerd wanneer zij aan een aantal ‘vergroenings’voorwaarden voldoen. De voorwaarden, mogelijk voor weidevogels van belang, zijn: (1) generieke toepassing op alle relevante bedrijven, (2) handhaven van permanent grasland en (3) grond (7%) uit productie nemen. Dat laatste geldt nu alleen voor akkerbouw maar verkend wordt of dit voor grasland kan gaan gelden. Het subsidiebedrag dat hiertegenover staat is ongeveer € 130 per hectare per jaar. (Van Doorn et al., 2011; 2012). Al deze voorwaarden schieten ernstig tekort als het gaat om een effectief weidevogelbeheer. Generieke toe-

Figuur 8 schematische verbeelding van te voorziene ontwikkelingen met en zonder kerngebiedenbeleid. Essentieel is dat binnen de kerngebieden de inspanningen worden geïntensiveerd t.o.v. de huidige situatie.

Figure 8 schematic representation of foreseeable development with and without core area policy. It is essential that within the core areas conservation efforts are intensified compared to the current situation.

passing (1) verdraagt zich slecht met het ruimtelijk gericht inzetten in bijvoorbeeld kerngebieden. Het slechts handhaven van grasland (2) is voor weidevogels volstrekt ontoereikend. Het gaat om het creëren van landbiotoop voor kuikens (Kleijn, 2009b, Teunissen et al., 2008). Daarvoor is gericht beheer noodzaak, bijvoorbeeld uitsel van de eerste maaidatum tot 15 juni in combinatie met een lagere bemesting, en ook in veel gevallen aanpassingen in het waterpeil. Stel dat 7% van het grasland uit productie wordt genomen (3), of beter gezegd geëxtensiveerd door bijvoorbeeld niet meer te bemesten en het waterpeil op te zetten, dan is dat veel te weinig om voor weidevogels van betekenis te kunnen zijn. Daarvoor is circa 30-60% nodig (Schotman & Melman, 2006). Ten slotte, het ter beschikking gestelde bedrag is slechts bedoeld voor productiederving. Het uitvoeren van beheer valt hier uitdrukkelijk niet onder.

Kunnen deze eerste pijlergelden toch iets voor weidevogels betekenen? Een interessante optie zou kunnen om ze te gebruiken voor het creëren van zogenaamde plasdrasgebiedjes waar weidevogels na aankomst uit de overwinteringsgebieden graag gebruik van maken. Zulke gebiedjes hoeven niet groot te zijn, 100 m² is voldoende. Ze zijn echter pas echt zinvol wanneer ze binnen een verder geschikt gebied liggen. Hetzelfde zou kunnen gelden voor brede onbemeste graslandranden (Oosterveld et al., 2009), waarbij aangetekend moet worden dat de overlevingskansen van weidevogels bij randenbeheer beduidend lager kunnen zijn dan bij beheer in aaneengesloten gebieden (Schekkerman et al. 1998). Onder de huidige voorwaarden mag van het GLB dus weinig voor weidevogels worden verwacht. Op diverse fronten wordt momenteel overlegd over de invulling van het GLB (Van Doorn et al., 2012; LTO, 2012), waarbij nadrukkelijk aandacht aan weidevogels wordt gegeven. Belangrijk hierbij is om scherp in het oog te houden wat

Foto **Marije Louwsma**
grutto (*Linosa limosa*)

daadwerkelijk betekenisvol voor weidevogels is. Goede bedoelingen alleen zijn niet voldoende.

ANV's en kerngebieden

Agrarische natuurverenigingen (ANV's) zijn tot dusverre een belangrijke partij in het weidevogelbeheer. Op basis van eigen analyses blijkt dat van de huidige beheergelden ongeveer twee derde naar agrarisch gebied gaat en een derde naar reservaten – die overigens voor een aanzienlijk deel ook aan agrariërs zijn verpacht. Een kerngebiedenbenadering betekent dat binnen de kerngebieden het weidevogelbeheer geïntensiveerd zal moeten worden – hoger dekkingspercentage, geen legselbeheer, maar betere kwaliteit van beheer, waaronder een vergaande extensivering – en dat voor agrarisch natuurbeheer buiten de zoekgebieden mogelijk geen, of in ieder geval minder, weidevogelgelden worden besteed. Denkbaar is dat deze veranderingen gemengde gevoelens oproepen en de deelname aan agrarisch natuurbe-

heer in gevaar brengen. Goede uitleg op basis van feiten en heldere keuzes is daarom essentieel. Binnen de zoekgebieden kan de rol van de ANV's samen met die van terreinbeherende organisaties (TBO's) groot zijn. Zo zou ANV's gevraagd kunnen worden om een offerte uit te brengen op de eerdergenoemde lijst van maatregelen binnen kerngebieden en een rol bij de uitvoering te spelen. Met zulke offertes wordt zichtbaar in hoeverre aan alle randvoorwaarden wordt voldaan en welke kosten daarmee gemoeid zijn. Daar waar reservaatgebieden aan de orde zijn, zal afstemming met de TBO's nodig zijn. De gebiedseigenschappen, inclusief de actuele verspreiding van weidevogels, zullen de basis moeten zijn

voor de verdere planvorming, uitmondend in een doelmatig gebiedsplan. Dit zou een belangrijke stap kunnen zijn in de verdere professionalisering van de ANV's en een verdergaande samenwerking met de TBO's kunnen inluiden. Voor samenwerkingsinitiatieven zie bijvoorbeeld BoerenNatuur et al. (2011).

Eindbeeld

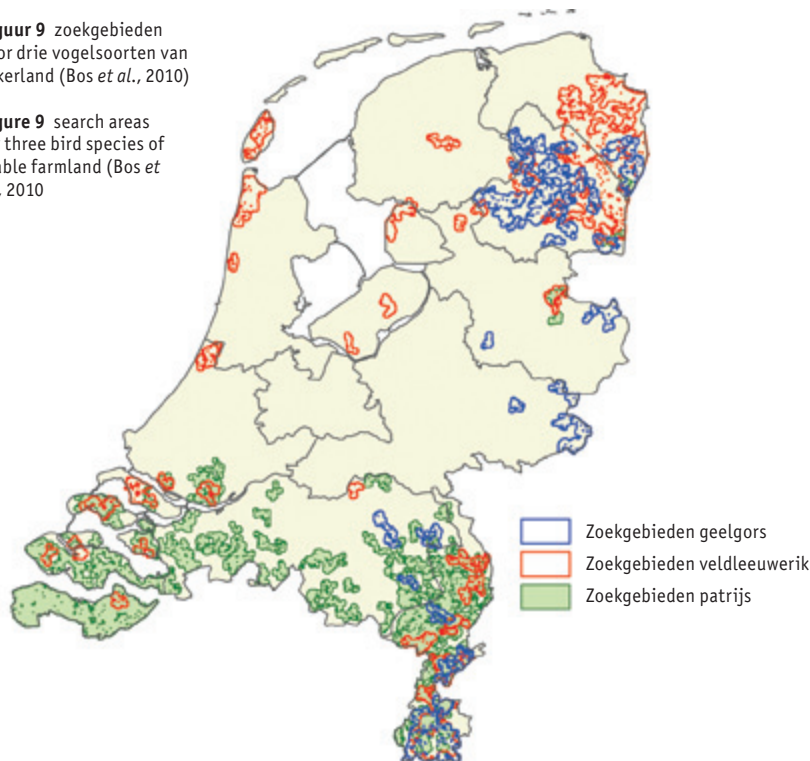
Hierboven is beschreven hoe het weidevogelbeleid via een strategie van kerngebieden succesvoller zou kunnen worden. Meer doen in minder gebieden: daar draait het om. Voor zover nu kan worden overzien, zal dat kunnen leiden tot een stabiele, duurzame weidevogelpopulatie. Tegelijkertijd zal de populatie veel minder groot zijn dan in de ambities die in het verleden door het ministerie zijn uitgewerkt, zie bijvoorbeeld Brederode & Laporte (2006).

De kerngebiedenbenadering laat ook zien dat het belangrijk is om een eenduidige, landelijke regie te voeren op het weidevogelbeleid. Alleen met zo'n regie kunnen er duidelijke keuzes worden gemaakt over waar en hoe naar een duurzame weidevogelpopulatie wordt gestreefd. Het beleidsmatig onderscheid tussen binnen en buiten EHS en de daarmee samenhangende verantwoordelijkheden van rijk en provincie's maken het urgent dat zij intensief samenwerken. Weidevogels komen immers zowel binnen als buiten de EHS in belangrijke hoeveelheden voor en trekken zich dus niets aan van onze kunstmatige grenzen.

De laatste vraag die we aan de orde willen stellen is: doen we met de kerngebiedenbenadering genoeg voor de vogels in het agrarisch gebied? We zagen reeds dat de andere graslandsoorten voor een deel kunnen profiteren, maar dat dit niet voor alle soorten in gelijke mate het geval is. Voor deze soorten zullen andere inspanningen belangrijk blijven, bijvoorbeeld het vrijwillige onbe-

Figuur 9 zoekgebieden voor drie vogelsoorten van akkerland (Bos et al., 2010)

Figure 9 search areas for three bird species of arable farmland (Bos et al., 2010)

taalde beheer. Daarnaast herbergen naast graslanden ook akkers belangrijke vogelsoorten, die een eigen, afzonderlijke benadering vergen. Voor deze soorten geldt ruimtelijk een geheel ander patroon van zoekgebieden (figuur 9).

Voor een evenwichtig natuurbeleid in het agrarisch gebied is het belangrijk zicht te houden op de verschillende

aspecten en van daaruit een weloverwogen afweging te maken welk budget voor welke soortengroep wordt ingezet. Wetenschappelijke kennis zoals hier voor de grutto bijeengebracht en die ook voor de andere groepen kan worden ontwikkeld, maakt het mogelijk onderbouwd in te zetten op een maximale effectiviteit van de middelen en gelden.

Summary

Core areas for meadow birds require clear choices

Dick Melman, Henk Sierdsema, Wolf Teunissen, Eddy Wymenga, Leo Bruinzeel & Alex Schotman

meadow birds, black-tailed godwit, core areas, agri-environmental schemes, biodiversity

The unfavourable conservation status of meadow birds in the Netherlands is of serious concern for authorities and conservation bodies. Since 1975 efforts have been directed towards conserving all meadow bird populations nationwide. This approach of spreading the efforts did not reverse the negative trend and at best the investments succeeded in slowing the decline. In order to achieve a turning point, the concept of designating core meadow bird areas has been launched. This idea follows directly from patterns observed in the field, in which meadow birds increasingly tend to concentrate in

high quality areas. The core meadow bird approach, and the tools necessary to assign and maintain these, stresses that significant progress in conservation can only be achieved with increased efforts spread out over a smaller area. This approach follows partly from the fact that a considerable rise in budgets labelled for meadow bird conservation is currently not realistic. What can be expected of these meadow bird core areas? And what are the associated implications? This article focuses on the black-tailed godwit, the flagship species of the Dutch meadow bird community and a model species for which detailed ecological and demographic data is available. However, possible consequences for other species are touched upon in this paper. The core area approach may be applied to other species as a scientific base for nature conservation. A possible consequence of core areas is a change in involvement of and support by the public and agrarians, performing an important role in the current agri-environmental schemes.

Literatuur

Altenburg, W. & E. Wymenga, 2000. Help, de Grutto verdwijnt! De Levende Natuur 101 (2):62 - 64.

BoerenNatuur, It Fryske Gea, Natuurmonumenten & Staatsbosbeheer, 2011. Gemeenschappelijke verklaring weidevogellandschappen Fryslân. BoerenNatuur, Drachten.

Bos, J.F.F.P., H. Sierdsema, H. Schekkerman & C.W.M. van Scharenburg, 2010. Een Veldleeuwerik zingt niet voor niets! Een schatting van kosten van maatregelen voor akkervogels in de context van een veranderend GLB. WOT-rapport 107. Wageningen, Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu.

- Brederode, L. & H.M. Laporte, 2006.** Weidevogelverbond werkt aan actieplan. De Levende Natuur 107 (3): 146-147.
- CvL, 2012.** Compendium voor de Leefomgeving. Realisatie agrarisch natuurbeheer 1990-2009. Raadpleging juli 2012. (www.compendium-voorleefomgeving.nl/indicatoren/nl1317-Realisatie-agrarisch-natuurbeheer.html?i=11-59)
- Doorn, A.M. van, H.S.D. Naeff, C.J.A.M. de Bont & J.H. Jager, 2011.** Regionale & sectorale verdeling van Europese landbouwsubsidies in Nederland. Brochure. Alterra, Wageningen-UR.
- Doorn, A.M. van, T.C.P. Melman, W. Geertsema, B.S. Elbersen, H. Prins, A.H.F. Stortelder & R.A. Smidt, 2012.** Vergroening van het GLB door Ecological Focus Area's: verkenning van doelen, randvoorwaarden, kosten en baten. Alterra-rapport 2296. Alterra, Wageningen-UR.
- Kentie, R., J. Hooijmeijer, C. Both & T. Piersma 2011.** Grutto's in ruimte en tijd 2007-2010. Eindrapport. Ministerie van LNV, Directie Kennis, Den Haag.
- Kistenkas, F. & D. Melman, 2008.** Ruimtelijke bescherming weidevogellandschap. Naar een provinciale weidevogelverordening? Rapport DK nr. 2008/095. Ede. Directie Kennis, Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit.
- Kleijn, D., W.J. Dimmers, R.J.M. van Kats & T.C.P. Melman, 2009a.** Het belang van hoog waterpeil en bemesting voor de grutto: I. de vestigingsfase. De Levende Natuur.
- Kleijn, D., W.J. Dimmers, R.J.M. van Kats & T.C.P. Melman, 2009b.** Het belang van hoog waterpeil en bemesting voor de grutto: II. de kuikenfase. De Levende Natuur.
- LTO, 2012.** GLB 2014-2020: waar staan we medio 2012?
- Melman, T. C. P., A.G.M. Schotman, S. Hunink & G.R. de Snoo, 2008.** Evaluation of meadow bird management, especially black-tailed godwit (*Limosa limosa* L.), in the Netherlands. Journal for Nature Conservation 16: 88-95.
- MNP, 2007.** Ecologische evaluatie regelingen voor natuurbeheer: Programma Beheer en Staatsbosbeheer 2000-2006. Bilthoven. MNP.
- Oosterveld, E.B., S. van Lierop & M. Sikkema, 2009.** Use of unfertilised margins on intensively managed grassland by Black-tailed Godwit *Limosa limosa* and Redshank *Tringa totanus* chicks. Wader Study Group Bulletin 116 (2) 2009: 69-74.
- Schekkerman, H., W.A. Teunissen & G.J.D.M. Müskens, 1998.** Terreingebruik, mobiliteit en metingen van broedsucces van grutto's in de jongenperiode IBN-rapport 403/SOVON onderzoeksrapport 98-12. Wageningen. IBN-DLO.
- Schippers, P., E.W.M. Stienen, A.G.M. Schotman, R.P.H. Snep & P.A. Slim, 2011.** The consequences of being colonial: Allee effects in metapopulations of seabirds. Ecological Modelling 222: 3061-3070.
- Schippers, P., R.P.H. Snep, A.G.M. Schotman, R. Jochem, E.W.M. Stienen & P.A. Slim, 2009.** Seabird metapopulations: searching for alternative breeding habitats. Population Ecology 51 (4): 459-470.
- Schotman, A.G.M. & Th.C.P. Melman, 2006.** Haalbaarheidstudie nieuw weidevogelbeleid. Advies aan Projectgroep 'weidevogelverbond' Directie Natuur LNV. Alterra-rapport 1336, Alterra, Wageningen-UR.
- Sierdsema, H. & E.E. van Loon, 2008.** Filling the gaps: using count survey data to predict bird density distribution patterns and estimate population sizes. Revista Catalana d'Ornitologia 24: 88-99.
- Sovon, 2002.** Sovon Vogelonderzoek Nederland 2002. Atlas van de Nederlandse broedvogels 1998-2000; verspreiding, aantallen, verandering. Nederlandse Fauna 5. Naturalis, KNNV Uitgeverij & EIS-Nederland.
- Teunissen, W. & L. Soldaat, 2006.** Recente aantalonwikkeling van weidevogels in Nederland. De Levende Natuur 107(3): 70-74.
- Teunissen, W., C. Klok, D. Kleijn & H. Schekkerman, 2008.** Factoren die de overleving van weidevogelkuikens bepalen. Rapport DK 2008/dk101, Ministerie van LNV, Directie Kennis/Sovon-rapport 2008/01, Sovon Vogelonderzoek Nederland.
- Teunissen, W.A., W. Altenburg & H. Sierdsema, 2005.** Toelichting op de Gruttokaart van Nederland 2004. Beek-Ubbergen/Veenwoude, SOVON Vogelonderzoek Nederland/Altenburg & Wymenga ecologisch onderzoek.
- Teunissen, W.A., A.G.M. Schotman, L.W. Bruinzeel, H. ten Holt, E.O. Oosterveld, H.H. Sierdsema, E. Wymenga & Th.C.P. Melman, 2012.** Op naar kerngebieden voor weidevogels in Nederland. Werkdocument met randvoorwaarden en handreiking. Wageningen, Alterra-rapport 2344, Wageningen-UR. Nijmegen, Sovon Vogelonderzoek Nederland, Sovon-rapport 2012/21. Feanwâlden, Altenburg & Wymenga ecologisch onderzoek, A&W- rapport 1799.
- Wymenga, E. & T.C.P. Melman, 2011.** Weidevogelcompensatie in Fryslân: achtergronden en uitwerking. A&W-rapport 1651/Alterra-rapport 2246. Veenwouden/Wageningen. Altenburg & Wymenga/Alterra Wageningen UR.